

तादृशेच्छाविषयीभूतज्ञानजनकादुब्राह्मणः पचतीत्युत्तरवाक्यात्तद्विदित्तिरिति तादृशप्रज्ञाननरं तथैवोत्तरं प्रयुज्यते । न चैवं प्रमेयः पचतीत्युत्तरवाक्यमेव कथं तादृशप्रज्ञाननरं न प्रयुज्यते तज्जन्यज्ञानस्यापि तादृशेच्छाविषयत्वादिति वाच्यं जिज्ञासाविषयीभूतस्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यविधेयन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नएव तादृशकिंपदस्य शक्त्युपपत्तिर्भावात् । अत्राभेदेन स्वार्थान्वितोद्देश्यवाचकपदान्तरसमभिव्याहृतकिंपदस्य शक्यतावच्छेदकगर्भे च स्वार्थभेदान्वयितावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मन्यूनवृत्तित्वमपि धर्मांशे विशेषणं देयमतः को ब्राह्मणः पचतीत्यादिप्रज्ञाननरश्चैतः पचतीत्यादिकमुत्तरवाक्यं प्रयुज्यते नतु मनुष्यः पचतीत्यादिकं मनुष्यत्वादेर्ब्राह्मणत्वादन्यूनवृत्तित्वात्तदवच्छिन्नोद्देश्यकत्वेन ज्ञानविषयेच्छायास्तत्प्रतीतिः एवं यतोद्देश्यतावच्छेदके किंपदार्थस्याभेदेनान्वयस्तत्र तदन्वयितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नविशेषणतामप्यतदन्वयितावच्छेदकधर्मन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नोद्देश्यतावच्छेदकताकप्रकृतज्ञानगोचरेच्छा किंपदेन बोध्यतेऽतः कति घटाः सन्तीत्यादौ कतिप्रत्ययार्थे संख्यादौ किंपदार्थस्य जिज्ञासितधर्मावच्छिन्नस्याभेदेनान्वयात् संख्यातन्यूनवृत्तित्वादशत्वत्वाद्यवच्छिन्नोद्देश्यतावच्छेदकताकबोधजनकं दशसंख्यका घटाः सन्तीत्युत्तरं तत्र प्रयुज्यते । यतोद्देश्यतावच्छेदकीभूतविभक्त्यादर्थे भेदेन किंपदार्थान्वयः कस्य पुनः सुन्दर इत्यादौ तत्र यादृशसम्बन्धेन यदवच्छिन्ने यदन्वयस्तत्र तादृशसम्बन्धेन विशेषधर्मावच्छिन्नविशेषिततदवच्छिन्ननिगोद्देश्यतावच्छेदकतावच्छेदकताकप्रकृतविधेयज्ञानगोचरेच्छा प्रतीयते एवं विधेयवाचककिंपदस्य स्वसमभिव्याहृतपदोपस्थाप्यतावच्छेदकत्वोपलक्षितधर्मावच्छिन्नोद्देश्यतावच्छिन्नविधेयतावच्छेदकतया जिज्ञासितो विशेषधर्मास्तदवच्छिन्ने शक्तिरित्ययं क इत्यादौ इदन्वावच्छिन्नांशे विधेयतावच्छेदकत्वेन जिज्ञासितधर्मावगत्याकारकोऽन्वयबोधः । तेन तद्विषयकजिज्ञासाजनकज्ञानजनकं चायं ब्राह्मण इत्याद्युत्तरवाक्यं तादृशप्रज्ञाननरं प्रयुज्यते । एवं यत्र वेधेये विधेयतावच्छेदके वा किंपदार्थस्य तदवच्छेदकधर्मस्याभेदेन वान्वयः इदं किम् इदं किंपदं भवतः कति पुलाः भवान् कस्य पुन इत्यादौ रीतिः पूर्ववदूहनीया “किमिन्दुः किं पद्मं किं सुकुरविम्बं किं सुखं किमज्जे किं मीनौ किं सदनवाणौ

किं सु इषौ । कटौ वा गुच्छौ वा कनककलशौ वा किं कुक्षौ तद्विद्धा तारा वा कनककलतिका वा किमबला” इत्यादावव्ययकिमो वाशब्दस्येव वितर्कोऽर्थः । वितर्कश्च प्रयोक्तुः सम्भावनात्मकं ज्ञानं तदर्थस्य च विशेष्यतासम्बन्धेन प्रथमान्तपदोपस्थाप्यविशेष्ये प्रकारितासम्बन्धेन तत्र च विशेषणस्य चन्द्रादेरन्वयः नामार्थेनाव्ययार्थस्य भेदान्वयेऽविरोधात् । यत्र विशेषणवाचकमपि प्रथमान्तं तत्राभेदसम्बन्धावच्छिन्नप्रकारितासंसर्गः यत्र तु प्रकृत्यर्थस्य विशेष्यतया स्वार्थबोधकं विभक्त्यन्तं, यत्र किंपदासत्त्वे तादृशविभक्त्यन्तसमुदायार्थस्य विशेष्ये यादृशसम्बन्धेनान्वयस्तादृशसम्बन्धावच्छिन्नप्रकारितैव तादृशार्थस्य किंपदार्थे संसर्गोऽतः किमिन्दुरित्यादावभेदेन चन्द्रादिप्रकारिका धनमिदं किं चैतस्येत्यादावाश्रयत्वादिसम्बन्धेन चैतस्त्वादिप्रकारिका सम्भावना नियमतः प्रतीयते किमिन्दुरित्यादौ सम्भावनाबोधोत्तरं तत्प्रयोजकाह्लादकत्वादिप्रतीतिस्त्वार्थो । कुत्सार्थकमपि कचिक्किंपदं यथा किङ्गैरित्यादौ ।”

किमिच्छकं त्रि० किमिच्छसि किमिच्छसीति पृच्छति पृष्ठो० । किमिच्छसि किमिच्छसीति प्रश्नकारके भोजनादार्थमाह्वानाय नियुक्ते ऽभ्युत्थादौ । “सुमनोजोदकै रत्नैर्हिरण्येन च भूरिणा । गोभिर्वस्त्रैश्च राजेन्द्र ! विविधैश्च किमिच्छकैः” भा० शा० १८ “किमिच्छसि किमिच्छसीतिप्रश्नकारकैर्भूतैः विविधैर्गोवस्त्रादिभिर्निर्मलनयद्भिः” नीलक० । किमिच्छसीति प्रश्नेन दानार्थं कायति शब्दायतेऽतः पृष्ठो० । शार्कण्डेयपुराणीति व्रतभेदे पु० तद्व्रते हि “पुरोहितस्य वीराया- (तन्नामराजमहिष्याः) वदतोऽर्थजनं प्रति । कः किमिच्छति दुःसाध्यं कार्यं किंसाध्यतामिति । करन्वमस्य महिषी किमिच्छकमुपोषिता । राजपुत्रीऽप्यविचिन्तु मृत्वा पौरोहितं वचः । प्रत्युवाचार्थिनः सर्वान् राजद्वारमुपागतान् । मया साध्यं शरीरेण कार्यं किञ्चित् ब्रवीत मे । मम माता महाभागा किमिच्छकमुपोषिता । शृण्वन्तु मेऽर्थिनः सर्वे” प्रतिज्ञातं मयात्र वै । किमिच्छय ददास्येवं क्रियमाणे किमिच्छके” अर्थिनोऽभिवाधापाठरूपदानार्थकैच्छाप्रश्नपूर्वकं तद्दानं विहितमिति तस्य तथात्वम् । इदञ्चाविषयप्रश्नपूर्वकैच्छासुरूपदेयभावेऽपि “प्रति श्रयान् सभाः कूपान् मयाः शुक्लरिषीस्तथा । नैत्यकानि च सर्वाणि किमिच्छकमतीव च” भा०शा० ६६८५ श्लो० किमीदिन् त्रि० किमिदानीमिति चरति किम्+इदानी-